

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog sažetka dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Agent of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this summary has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de republier ce résumé a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

FOLGERO I OSTALI protiv NORVEŠKE

(povreda članka 2. Protokola br. 1)

Presuda velikog vijeća od 29. lipnja 2007. godine

ČINJENICE

Podnositelji zahtjeva su članovi Norveške humanističke organizacije (*Human-Etisk Forbund*) i roditelji čija su djeca u relevantnom razdoblju išla u osnovnu školu. Zovu se Ingebjorg Folgero (1960.), Geir Tybero (1956.), Gro Larsen (1966.), Arne Nytrae (1963.) i Carolyn Midsem (1953.).

U jesen 1997. godine promijenila se satnica u norveškim osnovnim školama na način da je umjesto dva odvojena predmeta – kršćanstva i filozofije – uveden poseban predmet koji bi se bavio kršćanstvom, religijom i filozofijom, tzv. KRL (kristendomskunnskap med religions – og livssynsorientering). Prije toga su roditelji mogli odlučiti da njihova djeca ne idu na satove kršćanstva; sada je, međutim, bilo moguće samo da djeca ne pohađaju pojedine dijelove novog predmeta, KRL. U okviru KRL-a učilo se o Bibliji i kršćanstvu kao obliku kulturnog nasljeđa, evangelističkoj luteranskoj vjeri (službena vjera u Norveškoj, 86% stanovnika Norveške pripada toj religiji), ostalim kršćanskim religijama, ostalim religijama i filozofijama u svijetu te o etici i filozofiji općenito. Također je bilo zamišljeno da će se na taj način promovirati međureligijski dijalog i poštovanje i snošljivost prema pripadnicima različitih vjerovanja i kultura.

KRL je uveden u sve razrede tijekom školske godine 1999-2000.

Podnositelji i drugi roditelji su bezuspješno zahtijevali da njihova djeca ne pohađaju KRL. Dana 14. ožujka 1998. godine žalili su se i pred gradskim sudom u Oslu, ali opet bezuspješno. Između ostalog pozvali su se i na članak 9. (sloboda savjesti i vjeroispovijesti) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda te na članak 2. Protokola br. 1 (pravo na obrazovanje) i članak 14. (zabrana diskriminacije).

Zakon o obrazovanju iz 1998. godine, koji je stupio na snagu 1. kolovoza 1999. godine, kaže da: „učeniku će, na temelju pisanog zahtjeva roditelja, biti omogućeno nepohađanje onih dijelova nastave u konkretnoj školi koji se, sa stajališta vjeroispovijesti i filozofije života učenika, čine suvišnima i nepotrebnima za“.

Dana 25. ožujka 2002. godine, osmero roditelja (ne uključujući podnositelje) zajedno sa svojom djecom podnijelo je, temeljem Protokola uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966., pritužbu Odboru UN-a za ljudska prava. Odbor je tada zaključio

kako u slučaju podnositelja, KRL sa svojim pravilima o nepohađanju, predstavlja povredu Pakta.

POSTUPAK I SASTAV SUDA

Zahtjev je podnesen Europskom sudu za ljudska prava dana 20. veljače 2002. godine. Dana 26. listopada 2004. godine proglašen je djelomično nedopuštenim, a dana 14. veljače 2006. godine dopuštenim. Dana 18. svibnja 2006. godine vijeće je u ovom predmetu odlučilo prepustiti donošenje presude velikom vijeću. Rasprava pred velikim vijećem održana je u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu dana 6. prosinca 2006. godine.

Presudu je donijelo vijeće od 17 sudaca.

PRIGOVORI

Podnositelji su se žalili da je odbijanje njihovog zahtjeva da se djecu izuzme od pohađanja KRL-a, onemogućilo da njihova djeca dobiju obrazovanje koje bi bilo u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. Također su se žalili kako je pravo na djelomično izuzimanje od pohađanja nastave nespretno uređeno budući da je na nekršćanske roditelje stavljen veći teret nego na kršćanske koji ionako ne bi tražili izuzimanje kad je KRL određen u skladu sa svjetonazorom većine u društvu. Po njihovom mišljenju, to je dovelo do diskriminacije. Podnositelji su se pozvali na članak 9. (sloboda savjesti i vjeroispovijesti), članak 2. Protokola br. 1 (pravo na obrazovanje), članak 8. (pravo na zaštitu osobnog života) i članak 14. (zabrana diskriminacije).

ODLUKA SUDA

Članak 2. Protokola br. 1

Sud je smatrao da u prethodnim razmatranjima prigovori podnositelja temeljem članka 9 Konvencije i članka 2 Protokola br.1 nisu ispitani.

Sud je najprije utvrdio kako je intencija KRL-a bila da proučavanjem kršćanstva zajedno s drugim religijama i filozofijama omogući stvaranje otvorenog i neisključivog školskog okružja, koje će se s poštovanjem odnositi prema socijalnom porijeklu učenika, njihovim religijskim uvjerenjima, nacionalnosti ili etničkoj pripadnosti. Kao takva, ta intencija je svakako u skladu s načelima pluralizma i objektivnosti određenima u članku 2. Protokola br.1.

Spornim izmjenama Zakona o obrazovanju iz 1998. godine htjelo se omogućiti prenošenje znanja ne samo o kršćanstvu, već i o ostalim svjetskim religijama i filozofijama. Cilj je bio izbjeći sektaštvo i njegovati međukulturalni dijalog i razumijevanje na način da učenici zajedno rade u okviru jednog predmeta, a ne da im se omogući potpuno izuzimanje koje bi onda opet dovelo do postojanja nekoliko grupa učenika koji se svi bave različitim temama.

Sama činjenica da se u okviru predmeta više učilo o kršćanstvu nego o drugim religijama nije dovoljna da bi se doveo u pitanje članak 2. Protokola br. 1. S obzirom na ulogu kršćanstva u norveškoj povijesti i tradiciji, u nadležnosti je države da odredi okvire i sadržaje satnice.

Međutim, razvidno je kako je velika važnost dana kršćanstvu, što posebno proizlazi iz tzv. „kršćanske klauzule cilja“ iz Zakona o obrazovanju iz 1998. godine, prema kojoj je cilj osnovnog i nižesrednjeg obrazovanja, između ostalog, da učenici, u suradnji i u skladu s obiteljima, dobiju kršćanski i moralni odgoj. Takvo davanje prednosti kršćanstvu proizlazilo je i iz formulacija upotrijebljenih u zakonu. Štoviše, otprilike polovica tema predviđenih

satnicom se odnosila samo na kršćanstvo dok su se u okviru ostalih tema obrađivale druge religije i filozofija.

Kad se uzme u obzir s navedenom zakonskom klauzulom, opis sadržaja i cilja KRL-a u Zakonu o obrazovanju iz 1998. godine i drugim zakonskim tekstovima navodi na zaključak da je razlika u poučavanju kršćanstva u odnosu na druge religije i filozofije ne samo kvantitativna, već i kvalitativna. A u vidu takvih nejednakosti nije sasvim jasno kako bi to onda moglo dovesti do promicanja razumijevanja, poštivanja i dijaloga među ljudima različitih vjerskih i drugih uvjerenja.

Sud je stoga razmotrio i je li mogućnost roditelja da traže djelomično izuzimanje djece s nastave dovoljna kako bi se neutralizirala takva nejednakost.

U vezi s tim, Sud je utvrdio da je takvo djelomično izuzimanje u praksi dovodilo do određenih problema. Naime, roditelji su trebali biti primjereno informirani o detaljima nastavnog programa kako bi mogli unaprijed obavijestiti školu o dijelovima programa koji su, po njihovom mišljenju, nespojivi s njihovim vjerovanjima i uvjerenjima. Roditeljima je pak bilo poprilično teško biti u toku s programom i izdvojiti nespojive dijelove, pogotovo kad se uzme u obzir da je većini roditelja problem predstavljala sama činjenica da se u okviru KRL-a većinom uči samo o kršćanstvu.

Nadalje, iako se inače, kad se traži izuzimanje s religijskih aktivnosti, ne mora navesti razlog, u ovom slučaju roditelji su morali navesti temeljem čega traže djelomično izuzimanje. Sud je utvrdio kako se osobna vjerska i filozofska uvjerenja dotiču najintimnijih aspekata osobnog života. Iako roditelji nisu bili obvezni otkriti svoja uvjerenja te iako su se školske vlasti usmjerile samo na kontrolu izvršavanja prava roditelja, Sud je ipak utvrdio kako je postojao rizik da se roditelji osjete prisiljenima razotkriti školskim vlastima svoja uvjerenja.

Također, u slučaju zahtjeva roditelja kojim se traži djelomično izuzimanje, škole bi, u suradnji s roditeljima, trebale primjenjivati fleksibilniji pristup, uzimajući u obzir religijske i filozofske svjetonazore roditelja i aktivnost o kojoj je u konkretnom slučaju riječ. Stoga bi se, u određenom broju aktivnosti, npr. u molitvama, pjevanju himni, sudjelovanjima u crkvenim službama i školskim predstavama, aktivno sudjelovanje moglo zamijeniti samo prisustvovanjem, a misao vodilja bila bi da se učenik isključi s aktivnosti kao takve, a ne da mu bude onemogućeno i upijanje znanja povezanih s takvim aktivnostima. Ipak, po mišljenju Suda, razliku između aktivnog sudjelovanja i upijanja znanja ne samo da je teško odrediti u praksi, već to dovodi da se suštinski smanjuje učinkovitost djelomičnog izuzimanja kao takvog. Osim toga, na čisto praktičnoj razini, roditeljima bi moglo biti neugodno tražiti učitelje da na sebe preuzmu dodatan posao takvog diferenciranog poučavanja.

Sud je stoga utvrdio da je takav sustav djelomičnog izuzimanja prevelik teret za roditelje, u smislu da ih se izlaže riziku da moraju otkrivati svoja intimna uvjerenja, odnosno, riziku da uđu u sukob samo zbog toga što su tražili takvo izuzimanje. U pojedinim slučajevima, posebno onima koji se tiču aktivnosti religijskog karaktera, djelomično izuzimanje bi čak bilo bolje zamijeniti diferenciranim poučavanjem. Iako bi se to onda teško moglo smatrati u skladu s pravom na privatni život prema članku 2. Protokola br.1, tumačenim u svjetlu članaka 8 i 9 Konvencije, Sud je podsjetio kako je Konvencija zamišljena da bi „osigurala ne prava koja su čisto teoretska i stoga iluzorna, već prava koja su realna i učinkovita“.

Sud nije uvjerila tvrdnja Vlade kako mogućnost onih koji su nezadovoljni načinom školovanja u javnim školama da upišu svoju djecu u privatne škole može osloboditi državu obveze da osigura pluralizam u školama koje svi mogu pohađati.

U svjetlu navedenog, unatoč mnogim pohvalnim namjerama zakonodavca povezanim s uvođenjem KRL u osnovne i niže srednje škole, ne može se smatrati da je Norveška pokazala

dovoljno pažnje kako bi se informacije i znanje obuhvaćeno programom prenijelo na učenike na objektivan, kritičan i pluralistički način u smislu članka 2. Protokola 1.

Članak 14. uzet zajedno sa člancima 8. i 9. Konvencije i člankom 2. Protokola 1.

Imajući u vidu zaključke Suda u odnosu na članak 2. Protokola 1. uzetog posebno, Sud nije smatrao potrebnim odvojeno ispitivati postoji li povreda članka 14. Konvencije uzetog zajedno sa člancima 8. i 9. Konvencije i člankom 2. Protokola br. 1.

Na temelju članka 41. (pravična naknada) Konvencije, Sud je jednoglasno utvrdio kako je samo utvrđivanje povrede već dovoljna satisfakcija na ime nematerijalne štete te je podnositeljima dosudio, s 15 glasova naprema 2, 70,000 EUR na ime troškova i izdataka.